

การสร้างความหมายใหม่ของความกตัญญูทเวทีในมุมมอง ของคนวัยเริ่มทำงาน

ขวัญชนก แก้วแสงทอง ¹

นักศึกษาศาสาวิชา วิชาเอกการบริหารทรัพยากรมนุษย์และองค์การ
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
Khwanchanok2604@gmail.com

สุรยุทธ ทองคำ ^{2*}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
surayut.t@gmail.com

รับบทความ: 25 มีนาคม 2568

แก้ไขบทความ: 30 พฤษภาคม 2568

ตอบรับบทความ: 4 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับความหมายของความกตัญญูทเวทีในมุมมองของคนวัยเริ่มทำงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างความหมายใหม่ของความกตัญญูทเวที การแสดงออกที่เปลี่ยนไป และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 8 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า คนวัยเริ่มทำงานยังคงให้ความสำคัญกับความกตัญญูทเวที แต่มีการสร้างความหมายใหม่โดยเน้นการดูแลเอาใจใส่ด้านจิตใจและการใช้เวลาาร่วมกันมากกว่าการตอบแทนด้วยวัตถุ รูปแบบการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทีจึงมีความหลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายและการแสดงออก ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว สถานะทางเศรษฐกิจและอาชีพ การเปลี่ยนสถานะจากลูกเป็นเป็นพ่อแม่ และเหตุการณ์สำคัญในชีวิต การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มวัยเริ่มทำงานได้ปรับกรอบความหมายของความกตัญญูทเวทีให้สอดคล้องกับชีวิตสมัยใหม่ ที่เน้นความสัมพันธ์ทางใจ การใช้เวลาาร่วมกันและความยืดหยุ่นในการแสดงออก โดยความกตัญญูทเวทีไม่ได้ถูกลดความสำคัญลง แต่ได้ถูกตีความใหม่ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่

คำสำคัญ: ความกตัญญูทเวที, การปรับกรอบความคิด, วัยเริ่มทำงาน

¹ ผู้แต่งหลัก (First Author)

² ผู้แต่งร่วม (Co-first Author)

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author)

Reframing Filial Piety: Early Career Perspectives

Khwanchanok Kaewsaengthong

Undergraduate Student, Major in Human Resource and Organization Management
Faculty of Management Science, Thepsatri Rajabhat University
Khwanchanok2604@gmail.com

Surayut Tongkum

Assistant Professor, DBA., Lecturer
Faculty of Management Science, Thepsatri Rajabhat University
surayut.t@gmail.com

Received: March 25, 2025

Revised: May 30, 2025

Accepted: June 4, 2025

Abstract

This research explores the meaning of filial piety from the perspective of early-career individuals. The objectives are to investigate new interpretations and evolving expressions of filial piety and to analyze the factors contributing to these changes. A qualitative approach was employed, involving in-depth interviews with eight purposively selected participants. The data were analyzed using content analysis. The findings indicate that early-career individuals continue to value filial piety, but its meaning has shifted to emphasize emotional support and spending quality time together rather than focusing solely on material or financial assistance. As a result, the expressions of filial piety have become more diverse and flexible. Key factors influencing these changes include family upbringing, socioeconomic status, the transition to parenthood, and major life events. This study highlights how early-career individuals have reframed filial piety to better align with modern lifestyles, emphasizing emotional connection, shared time, and flexibility in its expression. While filial piety remains significant, its interpretation has evolved to meet the demands of contemporary society.

Keywords: Filial Piety, Reframing, Early Career

บทนำ

"นิมิตต์ สาธูรูปานํ กตัญญุตเวทิตา" ความกตัญญุตเวทิตาเป็นเครื่องหมายของคนดี แนวคิดเรื่องความกตัญญุตเวทิตา ถือเป็นค่านิยมในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม มีการปลูกฝังผ่านครอบครัวและสังคม วัฒนธรรมไทยให้ความสำคัญกับการแสดงความกตัญญุตเวทิตาต่อบุพการี โดยมักถูกถ่ายทอดผ่านคำสอนต่าง ๆ เช่น “พระคุณพ่อแม่ยิ่งใหญ่” หรือ “คนดีต้องมีความกตัญญุตเวทิตา” ซึ่งจะอยู่ในลักษณะของการตอบแทนบุญคุณในรูปแบบของการดูแลพ่อแม่ การให้เงินทอง หรือการปฏิบัติตามความคาดหวังของครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับความหมายจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ที่ระบุว่า กตัญญู หมายถึง ซึ่งรู้อุปการะที่ท่านทำให้, ซึ่งรู้คุณท่าน และ กตเวทิตา หมายถึง ซึ่งประกาศคุณท่าน, ซึ่งสนองคุณท่าน และ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2564) ให้ความหมายไว้ว่า กตัญญุตเวทิตา หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่น และแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น ส่วน อำนาง สงวนกลาง (2564) นอกจากจะให้ความหมายว่า กตัญญูเป็นภาวะทางจิตใจ ส่วนคำว่า กตเวทิตา ซึ่งเป็นการแสดงออกทางกายและวาจา ยังชี้ให้เห็นว่า ความกตัญญุตเวทิตา มีหลักการสำคัญคือ การรู้อุปการคุณ และการตอบแทนคุณอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม กฎหมาย และธรรมเนียมประเพณี

ค่านิยมเรื่องความกตัญญุตเวทิตาในสังคมไทยถือเป็นรากฐานสำคัญที่ฝังลึกในวิถีชีวิตมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่การปลูกฝังภายในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ไปจนถึงการปฏิบัติตนในสังคม เด็กไทยส่วนใหญ่ถูกสอนให้รู้จักตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ด้วยการเชื่อฟัง ดูแล และเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่ชรา นอกจากนี้สังคมไทยยังมีการจัดงานเกี่ยวกับความกตัญญุตเวทิตาในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ เพื่อกระตุ้น ส่งเสริม รวมถึงการยกย่องผู้ที่แสดงออกถึงความกตัญญุตเวทิตาผ่านรางวัลต่าง ๆ

ค่านิยมนี้ยังมีส่วนในการกำหนดบทบาทและความคาดหวังทางสังคม เช่น ลูกสาวหรือลูกชายคนโตที่มักถูกคาดหวังให้รับผิดชอบดูแลพ่อแม่มากกว่าน้อง ๆ ขณะเดียวกันผู้ที่ละเลยหน้าที่อาจถูกมองว่าไม่มีความกตัญญู ในอดีตที่ผ่านมามักพบพฤติกรรมการส่งเงินกลับบ้านของลูกที่ไปทำงานต่างจังหวัด หรือการตัดสินใจกลับบ้านเพื่อดูแลพ่อแม่เมื่อเจ็บป่วย ฯลฯ ซึ่งค่านิยมความกตัญญุตเวทิตาไม่ได้มีแค่ความรู้สึกส่วนบุคคล แต่ภาครัฐก็ได้มีการสนับสนุนผ่านนโยบายของรัฐ เช่น มาตรการทางภาษีที่มุ่งให้ลูกหลานมีส่วนร่วมในการดูแลพ่อแม่

ประเทศในเอเชียตะวันออกที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนามักจะมีการเน้นถึงคุณค่าของความกตัญญุตเวทิตา เช่น งานวิจัยของ Bedford & Yeh (2019) ศึกษาเกี่ยวกับโมเดลความกตัญญุตเวทิตาแบบคู่ (Dual Filial Piety Model, DFPM) ซึ่งพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและลูกหลานในบริบทของวัฒนธรรมเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมจีนและไต้หวัน โมเดลนี้แบ่งความกตัญญุตเวทิตาออกเป็นสองมิติหลัก ได้แก่

1. ความกตัญญุตเวทิตาแบบสัมพันธ์ (Reciprocal Filial Piety, RFP) เน้นความสัมพันธ์ที่ดีและความรู้สึกของลูกหลานต่อผู้ปกครอง เช่น ความรัก ความเคารพ และความกตัญญุตเวทิตา ซึ่งแรงจูงใจในการกระทำมาจากความสัมพันธ์ที่ดีและประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้ปกครองและลูกหลาน ทำให้เกิดการดูแลที่สมัครใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรุ่น

2. ความกตัญญุตเวทิตาแบบอำนาจ (Authoritarian Filial Piety, AFP) เน้นหน้าที่และความเชื่อทางสังคม เช่น ความเคารพและความเชื่อฟังต่อผู้ปกครอง มีแรงจูงใจมาจากความเชื่อทางวัฒนธรรมและ

ความต้องการที่จะรักษาความเป็นระเบียบทางสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่การดูแลที่เป็นหน้าที่มากกว่าความสมัครใจ และอาจสร้างความเครียดให้กับลูกหลาน

งานวิจัยของ Bedford & Yeh (2019) แสดงให้เห็นถึงการปรับแนวคิดความกตัญญูทวดเพื่อให้อยู่ร่วมกับบริบทสมัยใหม่ โดยเน้นความสำคัญของความสัมพันธ์ที่ดีและความสมดุลระหว่างหน้าที่และความเป็นอิสระ มีส่วนช่วยให้เข้าใจความซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและลูกหลานในหลายวัฒนธรรม และเป็นแนวทางในการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นให้ดีขึ้นในยุคปัจจุบัน ในบริบทของสังคมไทย โมเดลนี้สามารถนำมาวิเคราะห์และอธิบายความกตัญญูทวดในปัจจุบันได้ เพราะสังคมไทยให้ความสำคัญกับความกตัญญูทั้งในแง่ของความสัมพันธ์ เช่น การดูแลเอาใจใส่พ่อแม่ การพูดคุยและให้ความรัก และในแง่ของหน้าที่ เช่น การให้เงิน การดูแลยามเจ็บป่วย

สังคมไทยปัจจุบันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอย่างรวดเร็ว ทั้งสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและค่านิยม โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เกิดโตท่ามกลางสังคมที่มีการแข่งขันสูง และต้องเผชิญกับการทำงานและการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน ทำให้ค่านิยมและแนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทวดที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในขณะเดียวกันสังคมไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยตั้งแต่ปี 2547 ที่ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็น 10% ของประชากรทั้งหมด ซึ่งสังคมสูงวัยเป็นการพูดถึง 3 ประเด็นพร้อมกัน คือ ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ประชากรวัยทำงานลดลง และเด็กเกิดใหม่มีแนวโน้มลดลง (วรเวชม์ สุวรรณระดา, 2559) การที่ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ประชากรวัยทำงานและอัตราการเกิดที่ลดลง สถานการณ์นี้ส่งผลต่อรูปแบบการดูแลพ่อแม่แบบดั้งเดิม คนรุ่นใหม่ต้องเผชิญกับแรงกดดันทางเศรษฐกิจและการแข่งขันที่สูงขึ้น ทำให้การแสดงความกตัญญูในรูปแบบเดิม เช่น การให้เงินหรือการอยู่อาศัยเพื่อดูแลอย่างใกล้ชิด อาจไม่สอดคล้องกับข้อจำกัดของชีวิตจริง ก่อให้เกิดความคาดหวังที่ต่างกันเกี่ยวกับความกตัญญูระหว่างพ่อแม่กับลูก อาจนำไปสู่ความขัดแย้ง ความรู้สึกผิดของลูกหรือความคับข้องใจของพ่อแม่ ซึ่งการไม่ทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของความหมายของความกตัญญูทวดนี้อาจทำให้คุณค่านี้ลดลง หรือกลายเป็นเพียงหน้าที่โดยไม่มี ความหมายทางจิตใจ

คนวัยเริ่มทำงานอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 21-35 ปี (สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์, 2562) ซึ่งเป็นช่วงวัยที่อยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่านจากสถานะจากลูกไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ที่ต้องรับผิดชอบตนเองและครอบครัว และถือเป็นวัยเริ่มต้นชีวิตการทำงานอย่างแท้จริง คนในช่วงวัยนี้ส่วนใหญ่เพิ่งจบการศึกษา เริ่มเข้าสู่ตลาดแรงงานและกำลังสร้างฐานะทางการเงินและอาชีพของตนเอง ส่วนในบริบทของความกตัญญูทวดที่ ช่วงวัยนี้เป็นช่วงที่เริ่มมีศักยภาพในการดูแลพ่อแม่และครอบครัวได้ด้วยตนเอง หลังจากที่ได้รับการดูแลจากพ่อแม่มาตลอดชีวิต การศึกษากลุ่มตัวอย่างในช่วงอายุนี้นี้จะทำให้เข้าใจว่า คนวัยเริ่มทำงานที่มีกำลังและความสามารถในการดูแลพ่อแม่ มีการสร้างความหมายและแสดงออกถึงความกตัญญูทวดได้อย่างไร

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาภายใต้คำถามการวิจัยว่า การสร้างความหมายของความกตัญญูทวดที่ในมุมมองของคนวัยทำงานในจังหวัดลพบุรีมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างไร ซึ่งผลการศึกษาจะช่วยสร้างความเข้าใจเชิงลึกต่อมุมมองของคนวัยทำงานที่มีต่อแนวคิดความกตัญญูทวดที่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างความหมายใหม่ของความกตัญญูทเวทและการแสดงออกที่เปลี่ยนไป
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายและการแสดงออกของความกตัญญูทเวท

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดหลักสองประการ ได้แก่ แนวคิด Framing ของ Gregory Bateson (1972) และแนวคิด Frame Analysis ของ Erving Goffman (1974) โดย Goffman (1974) ได้พัฒนาแนวคิด Frame Analysis โดยมีพื้นฐานจากข้อเสนอของ Bateson (1972) ซึ่งเป็นผู้เริ่มใช้คำว่า “frame” เพื่ออธิบายกรอบการตีความสถานการณ์ โดยเฉพาะในบริบทของการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ (Goffman, 1974)

Bateson เสนอว่า มนุษย์เข้าใจและจัดระเบียบประสบการณ์ผ่านกรอบความคิดที่เรียกว่า “frame” ซึ่งถูกสร้างขึ้นจากประสบการณ์ ความเชื่อ และบริบทส่วนบุคคล โดยในปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ มักมี “metacommunication” หรือการสื่อสารที่อยู่เหนือความหมายของคำพูด เช่น การหยอกล้อหรือการเล่นที่แม้จะคล้ายกับพฤติกรรมจริง แต่ถูกตีความแตกต่างกันเพราะอยู่ภายใต้กรอบที่ต่างออกไป (Bateson, 1972) แนวคิดของ Bateson จึงช่วยให้เข้าใจการรับรู้และการสร้างความหมายในระดับปัจเจกบุคคล เช่น การให้ของขวัญกับพ่อแม่ อาจถูกตีความว่าเป็นการแสดงความรัก ความรับผิดชอบ หรือแม้แต่การรักษาหน้าทางสังคม ขึ้นอยู่กับกรอบของแต่ละบุคคล ในงานวิจัยนี้ แนวคิดของ Bateson จึงถูกใช้เพื่อวิเคราะห์ว่าคณวยเริ่มทำงานสร้างและเปลี่ยนกรอบความหมายของความกตัญญูอย่างไร

ส่วน Goffman นำแนวคิดเรื่อง “frame” มาขยายสู่ระดับโครงสร้างทางสังคม โดยเสนอว่ากรอบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม บทบาท และความคาดหวัง มีบทบาทในการกำหนดความหมายและการแสดงออกของพฤติกรรม Frame Analysis ของ Goffman ช่วยให้เห็นกลไกที่สังคมใช้ในการจัดระเบียบประสบการณ์และควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในแต่ละบริบท (Goffman, 1974)

ในงานวิจัยนี้ แนวคิดของ Goffman ถูกใช้เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของกรอบทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญู เช่น บทบาทของลูกที่ดี ความคาดหวังของครอบครัว และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยที่เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป แนวคิด Framing ของ Bateson ช่วยให้เข้าใจการสร้างความหมายใหม่ในระดับปัจเจก ขณะที่ Frame Analysis ของ Goffman แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างสังคมที่กำหนดความหมายและพฤติกรรม ทั้งสองแนวคิดร่วมกันจึงช่วยอธิบายปรากฏการณ์ความกตัญญูในระดับบุคคลและระดับสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีเป้าหมายที่จะศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของความกตัญญูทเวทที่เปลี่ยนแปลงไปในกลุ่มคณวยเริ่มทำงานในจังหวัดลพบุรี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้ 1) เป็นบุคคลที่มีอายุระหว่าง 21-35 ปี 2) มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดลพบุรี 3) อยู่ในช่วงวัยทำงานและมีประสบการณ์เกี่ยวกับการดูแลและตอบสนองบุพการีในรูปแบบต่าง ๆ 4) มีความยินดีในการเข้าร่วมการวิจัยและพร้อมให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลรวมทั้ง 8 คน เป็นชาย 4 คน และหญิง 4 คน ผู้วิจัยสัมภาษณ์จนกระทั่งข้อมูลถึงจุดอิ่มตัว (Data Saturation) คือ ไม่พบประเด็นใหม่จากผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม ข้อมูลที่ได้จึงมีความครอบคลุมและเพียงพอต่อการวิเคราะห์

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาในพื้นที่จังหวัดลพบุรี
2. ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาเฉพาะกลุ่มคนวัยเริ่มทำงาน ช่วงอายุ 21-35 ปี
3. ขอบเขตด้านเนื้อหา ความหมายของความกตัญญูทวดเวที, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้และการให้ความหมาย
4. ขอบเขตด้านเวลา เดือนพฤศจิกายน 2567 – กุมภาพันธ์ 2568

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviewing) โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งแนวคำถามได้ถูกพัฒนาขึ้นจาก วัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง และจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับการสร้างความหมายใหม่ของความกตัญญูทวดเวที โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นและเล่าประสบการณ์ได้อย่างอิสระ

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจะทำงานย้อนกลับไประหว่างการเก็บข้อมูลกับการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไม่มีประเด็นใหม่แล้วหรือข้อมูลถึงจุดอิ่มตัว ผู้วิจัยจึงหยุดเก็บข้อมูล หลังจากนั้นนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ หาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่าง ๆ และนำหมวดหมู่ที่ได้มาอธิบายปรากฏการณ์เพื่อหาคำตอบ

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างความหมายใหม่ของความกตัญญูทวดเวที และการแสดงออกที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการศึกษาความหมายของความกตัญญูทวดเวทีในกลุ่มวัยเริ่มทำงานจังหวัดลพบุรี พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความหมายของความกตัญญูทวดเวทีที่เน้นการดูแลเอาใจใส่พ่อแม่ทั้งทางด้านการร่างกายและจิตใจ โดยแสดงความห่วงใยและดูแลจิตใจมากกว่าการให้วัตถุสิ่งของ ทักษะคิดของกลุ่มตัวอย่างสะท้อนถึงความเชื่อว่า การทำให้พ่อแม่รู้สึกอบอุ่นใจและไม่เหงาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าการตอบแทนด้วยเงินทอง แม้ว่าการสนับสนุนทางการเงินจะถูกมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นในกรณีที่ไม่สามารถอยู่ดูแลพ่อแม่ได้อย่างใกล้ชิด ดังคำกล่าวของผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งที่สะท้อนความคิดนี้ว่า

“รู้สึกว่าการอยู่กับพ่อแม่เยอะ ๆ ไม่ให้เขารู้สึกเหงาเท่าไรมันสำคัญมากกว่า แต่เราก็มีครอบครัวเป็นของตัวเองแล้ว ไม่ได้ไปหาบ่อย ๆ ก็เลยคิดว่าคงต้องส่งเงินให้แทน แต่พ่อแม่ก็ไม่ได้คาดหวังเงินจากเราหรอก”

การแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่เวทีของกลุ่มตัวอย่าง มีความหลากหลาย เช่น การดูแลเอาใจใส่พูดคุย ใช้เวลาร่วมกัน ช่วยเหลือกิจวัตรประจำวัน และดูแลเมื่อยามเจ็บป่วย ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งพูดว่า “ตอนที่แม่ป่วย แม่เคยบอกว่าบ้านเราน่าจะมีลูกหลาย ๆ คนนะ ลูกมีพี่น้องจะได้ไม่เหงา จะได้ช่วยกันดูแลพ่อแม่ตอนเจ็บป่วยได้ ไม่มาหนักลูกเพียงคนเดียว”

ความหมายของความกตัญญูต่เวทีในมุมมองของแม่ของผู้ให้ข้อมูล เชื่อมโยงกับการดูแลพ่อแม่ในระยะยาว โดยเฉพาะเมื่อพ่อแม่เจ็บป่วยหรือต้องการความใกล้ชิดทางจิตใจ และมองว่าการแบ่งเบาภาระในการดูแลพ่อแม่ระหว่างลูกหลาย ๆ คนเป็นสิ่งสำคัญ

สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจน คือ กลุ่มตัวอย่างยังคงให้ความสำคัญกับค่านิยมความกตัญญูต่เวที แต่ความหมายและรูปแบบการแสดงออก มีความหลากหลายและแตกต่างไปจากเดิม โดยเน้นการดูแลเอาใจใส่ทางด้านจิตใจ และให้ความสำคัญกับเวลาที่ใช้ร่วมกัน ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งบอกว่า

“บางครั้งก็รู้สึกผิดลึก ๆ ในใจ เพราะเราแต่งงานแล้วก็แยกบ้านออกมา พ่อกับแม่ก็อยู่กันสองคน แต่ก็ไม่รู้จะทำยังไง เพราะบ้านแพนก็เป็นแบบนี้เหมือนกัน ก็อาศัยว่าไปหาบ่อย ๆ ซื่อซื่อไปให้ตลอด”

สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง ที่กำลังเกิดขึ้นกับความหมายและรูปแบบของความกตัญญูต่เวที คือ ความรู้สึกผิดที่เกิดขึ้นเมื่อไม่ได้อยู่ดูแลพ่อแม่ใกล้ชิด แสดงถึงกรอบความคิดเดิมเกี่ยวกับความกตัญญูต่เวทีที่เน้นดูแลใกล้ชิดยังมีอิทธิพลอยู่ แต่ในขณะเดียวกันความเป็นจริงของชีวิตคู่ในการแยกครอบครัวก็กำลังส่งผลกระทบต่อกรอบความคิดเดิม

รูปแบบการแสดงออกที่ปรับเปลี่ยน เมื่อไม่สามารถอยู่ดูแลใกล้ชิดได้ตลอดเวลา ผู้ให้ข้อมูลจึงปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกความกตัญญูต่เวทีไปเป็นการ “อาศัยว่าไปหาบ่อย ๆ ซื่อซื่อไปให้ตลอด” ซึ่งเป็นการแสดงความใส่ใจและความกตัญญูต่เวทีในรูปแบบที่สอดคล้องกับข้อจำกัดของสถานการณ์

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายและการแสดงออกของความกตัญญูต่เวที

2.1 การสั่งสอนจากรุ่นสู่รุ่น

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับการปลูกฝังเรื่องความกตัญญูต่เวทีจากครอบครัว โดยการทำให้เห็นเป็นแบบอย่างและการปฏิบัติสืบต่อกันมา

“เมื่อก่อนบ้านอยู่ใกล้บ้านยายก็เห็นแม่ไปดูแลยาย ทำกับข้าวก็แบ่งไปให้ เดินไปเล่น ไปคุยเป็นเพื่อนยายที่อยู่บ้านคนเดียว เลยรู้สึกว่าไม่อยากให้แม่ต้องเหงา อยากดูแลไปนาน ๆ”

“บ้านเราไม่พูดเรื่องความกตัญญูต่เวทีกันเท่าไร แทบไม่พูดเรื่องนี้กันเลย แต่แม่ก็ดูแลยายจนวาระสุดท้าย เราก็เลยได้ช่วยดูแลไปด้วย พอพี่ชายแม่ป่วย เขาไม่มีใครดูแล เราก็ได้ดูแลเขาจนวาระสุดท้ายเหมือนกัน คิดว่าถ้าเกิดอะไรขึ้นเราก็อยากทำให้ดีที่สุดแค่นั้น เหมือนเป็นปกติ”

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้เรื่องความกตัญญูต่เวทีเกิดขึ้นผ่านการสังเกตจากการแสดงออกของคนในครอบครัว โดยเฉพาะจากพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการซึมซับ

ค่านิยมความกตัญญูทศเวทีและเกิดการสืบทอดต่อกัน การสั่งสอนจากรุ่นสู่รุ่นเป็นการสร้างกรอบความคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทศเวทีโดยการทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง แสดงให้เห็นว่าแก่นแท้ของความกตัญญูทศเวทีอยู่ที่การกระทำ ไม่ใช่แค่คำพูดหรือพิธีการต่าง ๆ การเน้นการกระทำนี้เอง ที่ทำให้ความหมายและรูปแบบการแสดงออกของความกตัญญูทศเวทีมีหลากหลายและปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์และช่วงเวลาที่ยืดหยุ่นไป มีการสร้างความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับค่านิยมและบริบทสังคมในยุคสมัยของตนเอง ตราบใดที่การกระทำนั้นสื่อถึงความใส่ใจและความห่วงใยก็สามารถตีความได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทศเวที

2.2 อาชีพและความมั่นคงทางการเงิน

ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นลูกจ้างประจำและประกอบธุรกิจส่วนตัว มีความมั่นคงทางการเงินสูง ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่บ้านเดียวกับพ่อแม่ และรู้สึกมั่นใจว่าสามารถดูแลพ่อแม่ได้

“เราไม่ได้รู้สึกว่าร่ำรวยอะไรจากเรา เราขายของกับแม่อยู่ที่บ้านทุกวัน พ่อกับแม่ก็มีทุกอย่างพร้อมแล้ว ก็ไม่รู้จะให้อะไร แค่นี้ของขวัญวันเกิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้เขาชื่นใจ แล้วก็เป็นคนดีนั่นแหละที่จะกตัญญูได้”

ปัจจัยอาชีพและความมั่นคงทางการเงิน ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความหมายหลักของความกตัญญูทศเวทีโดยตรง แต่มีส่วนในการเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกของความกตัญญูทศเวทีให้มีความหลากหลายและสอดคล้องกับฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงขึ้น ทำให้เกิดความหลากหลายและยืดหยุ่นในการแสดงออกถึงความกตัญญูทศเวที และอาจมีส่วนในการเปลี่ยนกรอบความคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทศเวที จากภาระหน้าที่เป็นการแสดงออกถึงโอกาสที่จะสร้างความสุขและเติมเต็มความสัมพันธ์ในครอบครัว นอกจากนี้เมื่อครอบครัวมีความพร้อม การแสดงออกถึงความกตัญญูทศเวทีจึงเน้นไปที่การแสดงความรักและความปรารถนาดีทางจิตใจ มากกว่าการให้สิ่งของหรือเงินทอง รวมทั้งการเป็นคนดีของลูกก็ถูกมองว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออกถึงความกตัญญูทศเวทีได้เช่นกัน

2.3 การเปลี่ยนสถานะจากลูกมาเป็นพ่อแม่

ในส่วนของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีลูกแล้ว มีการเปลี่ยนมุมมองจากผู้รับการดูแล ไปสู่มุมมองของผู้ให้การดูแล และเข้าใจความรู้สึกของพ่อแม่ในอีกมุมมองหนึ่ง

“ไม่ได้คาดหวังอะไรเลย รู้สึกว่าไม่ต้องมาดูแลตอนเราแก่ก็ได้ เราก็คงดูแลตัวเองได้อยู่ แต่อย่างน้อย มันก็คงไม่ปล่อยให้แม่มันอดตาย ฮ่าฮ่า”

“ไม่คาดหวังอะไรเลย ไปใช้ชีวิตตัวเองเถอะ เอาตัวเองให้รอดก็พอ”

จากการที่ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสำคัญกับการที่ลูกได้ใช้ชีวิตของตัวเองและเอาตัวเองให้รอดในสังคมปัจจุบันมากกว่าการที่ลูกจะต้องมาดูแลพ่อแม่ เพราะมั่นใจว่าตนเองยังสามารถดูแลตัวเองได้ในวัยชราและไม่ต้องการเป็นภาระของลูก ปัจจัยการเปลี่ยนสถานะจากลูกมาเป็นพ่อแม่สะท้อนถึงการปรับตัวของค่านิยมความกตัญญูทศเวที จากการมองความกตัญญูทศเวทีในแง่ของหน้าที่การตอบแทนบุญคุณไปสู่การมองในแง่ของความรักความปรารถนาดีและความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว โดยยังคงรักษาคุณค่าและความหมายของความกตัญญูทศเวทีไว้

2.4 จุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิต

จุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิต โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วยหรือการเสียชีวิตของพ่อแม่ เป็นปัจจัยที่ส่งผลอย่างมากในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกและการแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวที เหตุการณ์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเหมือนเป็นตัวเร่งให้เกิดการทบทวนคุณค่าและความหมายของความกตัญญูต่เวที และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

“พ่อดีที่ป่วย ตอนนั้นเขาไม่รู้สึกตัว แล้วหมอบอกว่าถ้าเกิดอะไรขึ้นจะปั๊มหัวใจพ่อดี ตอนนั้นในหัวนึกอะไรไม่ออก รู้แค่จะทำยังไงก็ได้ให้พ่อฟื้นขึ้นมา ก่อน รู้สึกว่าเรายังทำอะไรให้ได้ไม่มากพอ อยากอยู่ด้วยกันมากกว่านี้ พี่ได้คิดถึงเรื่องหลังจากนี้ พี่คิดแค่ตอนนั้นให้พ่อฟื้นขึ้นมาแคอย่างเดียวก่อน”

ในประเด็นเดียวกัน พี่อีกคนนึงบอกว่า

“ตอนนั้นที่พ่อพี่เข้าออกโรงพยาบาลเพราะโรคตับอยู่หลายปี จนหลัง ๆ ก็ต้องนอนโรงพยาบาลนาน ๆ จนสุดท้ายเขาก็ตายไป ตอนนั้นทุกคนเหนื่อยมาก แต่ก็อยากให้พ่ออยู่กับเราให้นานที่สุด ถึงจะรู้ว่าพ่อไม่ไหวแล้วก็ตาม พ่อพี่ที่ตายไป พี่ก็พาแม่มาอยู่ด้วย ไม่อยากให้เขาเหงา ตอนนั้นแม่ก็เริ่มป่วยบ่อย ๆ ไม่ค่อยแข็งแรง เลยรู้สึกว่ายากใช้เวลาอยู่กับแม่ให้มากกว่าขึ้น ตอนนั้นวันหยุดพี่ก็ไม่ค่อยไปไหน เวลาไปหาหมอก็พาไปด้วยตัวเอง รู้สึกว่าเวลานั้นสำคัญ”

ประสบการณ์นี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ผู้ให้สัมภาษณ์ตระหนักถึงความเปราะบางของชีวิตและการมีชีวิตอยู่ร่วมกันกับพ่อแม่ ความรู้สึก “อยากอยู่ด้วยกันมากกว่านี้” และ “ยังทำอะไรไม่ได้ไม่มากพอ” บ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงในลำดับความสำคัญและความรู้สึกต่อพ่อแม่ จากการเสียชีวิตของพ่อ ผู้ให้สัมภาษณ์ตัดสินใจพาแม่มาอยู่ด้วยและให้ความสำคัญกับการใช้เวลาอยู่กับแม่อย่างมีคุณภาพ โดยลดกิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิตประจำวันลงและทุ่มเทเวลาให้กับแม่มากขึ้น คำพูดที่ว่า “รู้สึกว่าคุณค่า” แสดงให้เห็นถึงการจัดลำดับความสำคัญของชีวิต การแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวที เน้นไปที่การดูแลเอาใจใส่ทางใจ ทั้งการพูดคุย การให้กำลังใจ การอยู่เป็นเพื่อน การพาไปทำกิจกรรมต่าง ๆ กลายเป็นรูปแบบการแสดงความกตัญญูต่เวทีที่สำคัญยิ่งขึ้น

จุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิต ความกตัญญูต่เวทีจึงถูก reframe จากการกระทำตามประเพณี ให้เป็นความสัมพันธ์ทางใจและการใช้เวลาที่มีคุณภาพร่วมกัน ในการดูแลทางด้านจิตใจและความสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อแม่มากกว่าการแสดงความกตัญญูต่เวทีในรูปแบบวัตถุหรือพิธีการ หรือสรุปได้ว่าเป็นการ reframe ความกตัญญูต่เวทีจากรูปแบบภายนอกไปสู่ความสัมพันธ์ภายในจิตใจ

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้อธิบายการเปลี่ยนความหมายและรูปแบบการแสดงออกของความกตัญญูต่เวทีในกลุ่มวัยเริ่มทำงาน โดยใช้แนวคิด “Framing” ของ Gregory Bateson (1972) เพื่อเข้าใจการสร้างความหมายในระดับปัจเจกบุคคล และแนวคิด “Frame Analysis” ของ Erving Goffman (1974) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของโครงสร้างทางสังคมที่หล่อหลอมกรอบความคิดของผู้คนในสังคมปัจจุบัน กรอบแนวคิดทั้งสองแสดงให้เห็นว่า ความกตัญญูต่เวทีไม่ได้เป็นเพียงพฤติกรรมหรือค่านิยมที่หยุดนิ่ง แต่เป็น

กรอบความหมาย ที่บุคคลและสังคมร่วมกันกำหนด ตีความ และปรับเปลี่ยนตามบริบททางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์

1. การเปลี่ยนแปลงของความหมายของความมกัตัญญกตเวท

ผลการศึกษาพบว่าคนรุ่นใหม่ในวัยเริ่มทำงานยังคงให้คุณค่าแก่ความมกัตัญญกตเวท แต่มีแนวโน้มที่จะตีความในมิติที่แตกต่างจากสมัยก่อน สอดคล้องกับงานของ พระสุภาวดี คมกริปปญโญ และคณะ (2568) ระบุว่า การแสดงความมกัตัญญกตเวทวิถีเก่าในสังคมไทย มีรูปแบบการแสดงออกถึงความมกัตัญญกตเวทแบบเดียวกับการแสดงความมกัตัญญกตเวทในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่า มนุษย์ทุกคนต้องอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้น กตัญญกตเวทวิถีเก่า คือ ในสมัยก่อนครอบครัว หรือ คนในสังคมนั้นที่เคยปฏิบัติมาอย่างไร อย่างเช่น พ่อแม่ปฏิบัติต่อพ่อตาแม่ยายอย่างไร เมื่อลูกรู้จักความแล้ว คือต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดาอย่างนั้น ต่อ ๆ กันมาอย่างยาวนานต่อรุ่นสู่รุ่นอย่างนั้น เป็นการปฏิบัติ ช่วยเกื้อกูลสังคมส่วนรวมด้วยความ เมตตา กรุณา การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำความสุข ความเจริญ และสิริมงคลมาสู่ชีวิตและสังคมบ้านเมือง

โดยจากเดิมที่เน้นความมกัตัญญกตเวทในแง่ของหน้าที่ของการตอบแทนบุญคุณ ด้วยวิธีการที่เป็นรูปธรรม เช่น การส่งเสียเงินทองหรือดูแลพ่อแม่ในวัยชรา แต่คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการดูแลทางอารมณ์และ การใช้เวลากับพ่อแม่มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดค่านิยมในการทำงานของชาวทซ์ (Schwart, 1992 อ้างถึงใน ธรรมรัตน์ อยู่พรต, 2556) ในค่านิยมด้านประเพณีเป็นคุณลักษณะของบุคคลที่ให้ความเคารพ และยอมรับในขนบธรรมเนียมและความเชื่อตามวัฒนธรรมแบบเดิมในการทำงาน บุคคลจึงยอมรับและปฏิบัติตามรูปแบบเดิมที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา

จากแนวคิดของชาวทซ์ จะเห็นว่าค่านิยมความมกัตัญญกตเวทในไทยเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมด้านประเพณี ซึ่งเน้นเรื่องการรักษามกัตัญญกตเวทและความสัมพันธ์ในครอบครัว อย่างไรก็ตามคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มให้ความสำคัญกับค่านิยมแบบปัจเจกมากขึ้น เช่น การตั้งเป้าหมายและเลือกเส้นทางเดินของตนเอง ส่งผลให้ความหมายของความมกัตัญญกตเวทที่ถูกตีความใหม่ในลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงนี้สอดคล้องกับแนวคิด Framing ของ Gregory Bateson (1972) ที่เสนอว่า มนุษย์จัดระเบียบและตีความประสบการณ์ผ่านกรอบ (frame) ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ส่วนตัว ความเชื่อ และบริบทการปฏิสัมพันธ์ การที่คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับอิสรภาพทางความคิด การแสดงออกทางอารมณ์ และการเลือกวิธีตอบแทนพ่อแม่ในแบบของตนเอง จึงสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างกรอบใหม่ในการนิยามความมกัตัญญกตเวท ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

ขณะเดียวกัน แนวโน้มนี้ยังสัมพันธ์กับ Frame Analysis ของ Erving Goffman (1974) ที่เน้นว่ากรอบ (frames) ไม่ได้มีเฉพาะในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังปรากฏในระดับโครงสร้างทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ความคาดหวังทางวัฒนธรรม หรือบทบาทของลูกที่ดี เมื่อคนรุ่นใหม่ต้องดำเนินชีวิตในสภาพสังคม เศรษฐกิจ และครอบครัวที่เปลี่ยนไป กรอบเดิมที่ยึดโยงกับหน้าที่และความคาดหวังทางสังคมจึงถูกทบทวน และเกิดการตีความโดยมีการใช้กรอบใหม่ในแบบที่ยืดหยุ่นและหลากหลายมากขึ้น

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้เกี่ยวกับความกตัญญูทเวท

การศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวคิดและการปรับเปลี่ยนกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทเวท ได้แก่ 1) การอบรมสั่งสอนจากครอบครัว คนที่เติบโตมาในครอบครัวที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญูทเวทตั้งแต่เด็ก มีแนวโน้มที่จะรักษาค่านิยมนี้ไว้ แม้ว่ารูปแบบการแสดงออกอาจเปลี่ยนแปลงไป 2) สถานะทางเศรษฐกิจ คนที่มีความมั่นคงทางการเงินแสดงถึงความกตัญญูทเวทโดยเน้นไปที่การแสดงความรักและความสัมพันธ์ทางจิตใจ 3) บทบาทความเป็นพ่อแม่ คนที่มีลูกมักเข้าใจความรู้สึกของพ่อแม่มากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับการดูแลพ่อแม่ในรูปแบบที่อิงจากประสบการณ์ของตนเอง 4) เหตุการณ์สำคัญในชีวิต การเผชิญกับเหตุการณ์เช่น การเจ็บป่วยหรือการเสียชีวิตของพ่อแม่

ปัจจัยทั้งสี่ประการส่งผลต่อการกำหนดกรอบที่แต่ละบุคคลใช้ในการตีความความหมายของความกตัญญูทเวท เมื่อพิจารณาแนวคิด Framing ของ Gregory Bateson (1972) ซึ่งเสนอว่ามนุษย์เรียนรู้ที่จะเข้าใจและจัดระเบียบประสบการณ์ผ่านกรอบการรับรู้ที่ถูกกำหนดขึ้นตามบริบทของการปฏิสัมพันธ์ ปัจจัยทั้งสี่ประการจึงมีบทบาทในการกำหนดกรอบดังกล่าวอย่างชัดเจน เช่น ผู้ที่เติบโตในครอบครัวที่ส่งเสริมค่านิยมความกตัญญู จะมีกรอบความเข้าใจที่เน้นคุณค่าทางจริยธรรม ขณะที่ผู้มีประสบการณ์สูญเสียคนในครอบครัว อาจปรับกรอบความหมายใหม่ให้เน้นความใกล้ชิดทางจิตใจมากกว่าการตอบแทนเชิงวัตถุ

ในขณะเดียวกันแนวคิด Frame Analysis ของ Erving Goffman (1974) ช่วยให้เข้าใจว่ากรอบความหมายเกี่ยวกับความกตัญญูทเวทไม่ได้ถูกกำหนดขึ้นอย่างลอย ๆ หากแต่อยู่ในโครงสร้างทางสังคม เช่น แบบแผนครอบครัว บทบาทในครอบครัว และความคาดหวังที่สังคมมีต่อลูกที่ดี เช่น บทบาทของลูกในอดีตอาจถูกกำหนดให้ต้องตอบแทนผ่านการส่งเสียเลี้ยงดูทางวัตถุ ซึ่งเป็นกรอบที่ถูกย้าผ่านทั้งคำสอน และการกระทำ อย่างไรก็ตามเมื่อคนวัยเริ่มทำงานก้าวเข้าสู่บทบาทใหม่ เช่น การเป็นพ่อแม่เอง หรือเผชิญกับภาระทางเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน กรอบความคาดหวังแบบเดิมจึงเริ่มถูกทบทวน และเกิดการเปลี่ยนไปสู่กรอบใหม่ที่ทำให้คุณค่ากับการแสดงออกทางอารมณ์ ความเข้าใจ และการมีปฏิสัมพันธ์ทางใจมากขึ้น กรอบใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ไม่เพียงเปลี่ยนวิธีการแสดงออกถึงความกตัญญูเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนจากกรอบความคาดหวังทางสังคมแบบเดิม ไปสู่การนิยามใหม่ที่สอดคล้องกับชีวิตจริงและบริบทเฉพาะของแต่ละบุคคล

3. การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวท

คนวัยเริ่มทำงานไม่ได้ปฏิเสธคุณค่าของความกตัญญูทเวท แต่ได้ทำการปรับกรอบความหมายใหม่ให้เข้ากับวิถีชีวิตของตนเอง จากเดิมที่กรอบของความกตัญญูทเวท อาจถูกกำหนดโดยขนบธรรมเนียมประเพณีและ ความคาดหวังทางสังคม ที่เน้นรูปแบบการแสดงออกที่เป็นทางการและตายตัว วัยเริ่มทำงานขยายกรอบความหมายของความกตัญญูทเวทให้กว้างขึ้นและยืดหยุ่น โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางใจ เวลาและคุณภาพการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้ความเหมาะสมและยืดหยุ่นของรูปแบบการแสดงออกความกตัญญูทเวทที่ไม่มีรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่ถูกต้องหรือดีที่สุดเสมอไป

การตีความและการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทในกลุ่มวัยเริ่มทำงานสะท้อนให้เห็นการเคลื่อนจากกรอบเดิมที่เน้นความกตัญญูในเชิงหน้าที่ (Authority-Oriented Filial Piety: AFP) ไปสู่กรอบใหม่ที่เน้นความสัมพันธ์ (Reciprocal Filial Piety: RFP) ตามแนวคิดของ Bedford & Yeh

(2019) มากขึ้น คือ ยังคงเห็นคุณค่าของความกตัญญู แต่เปลี่ยนวิธีตอบแทนจากหน้าที่ตามธรรมเนียมไปสู่ การเน้นสายสัมพันธ์และความเข้าใจทางอารมณ์เป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Goffman ว่า ผู้คน สามารถเปลี่ยนแปลงหรือ “reframe” ความหมายของสถานการณ์ทางสังคมผ่านการกระทำและ คำอธิบายใหม่ในบริบทที่เปลี่ยนแปลง

คนวัยเริ่มทำงานจึงไม่ได้ละทิ้งค่านิยมความกตัญญูทุกเวที หากแต่เลือกที่จะปรับกรอบความหมาย และรูปแบบการแสดงออกให้เหมาะสมกับบริบทชีวิตจริง โดยอิงจากทั้งแรงผลักดันภายใน (internal frame) และอิทธิพลจากบริบททางสังคมภายนอก (social frame)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การสร้างความหมายใหม่ของความกตัญญูทุกเวทีในกลุ่มคนวัยเริ่มทำงาน เป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนจากครอบครัว สถานะทางเศรษฐกิจและ อาชีพ การเปลี่ยนสถานะจากลูกมาเป็นพ่อแม่ และจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิต กระบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นใน ลักษณะวนซ้ำ กล่าวคือ ประสบการณ์ชีวิตและปัจจัยต่าง ๆ ถูกนำมาตีความใหม่ (reframe) อยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้กรอบความคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทุกเวทีไม่ได้หยุดนิ่งหรือคงรูปแบบเดิม แต่มีการปรับตัวให้ เหมาะสมกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล

รูปแบบการแสดงออกถึงความกตัญญูทุกเวทีในปัจจุบันจึงสะท้อนความหลากหลาย ความยืดหยุ่น และคุณภาพของความสัมพันธ์ในครอบครัวมากยิ่งขึ้น ไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบที่เป็นทางการและตายตัว เหมือนในอดีต กลุ่มคนวัยเริ่มทำงานเน้นการดูแลเอาใจใส่ทางจิตใจ การใช้เวลาร่วมกัน และการปรับเปลี่ยนวิธีการแสดงออกให้เหมาะสมกับบริบทและข้อจำกัดของแต่ละบุคคลและครอบครัว เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัวและวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน

ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

1. ด้านการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร นำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน โดยเน้นการปลูกฝังค่านิยมความกตัญญูที่ไม่ยึดติดกับรูปแบบตายตัว แต่ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจ ในความหมายที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติจริงในการดูแลเอาใจใส่พ่อแม่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว

2. ด้านการเสริมสร้างความเข้าใจในครอบครัว นำไปปรับใช้ในการสื่อสารภายในครอบครัว คนรุ่น ก่อนอาจเข้าใจว่าความกตัญญูทุกเวทีคือการตอบแทนด้วยสิ่งของและการเชื้อฟุ้ง แต่คนรุ่นใหม่ ให้ความสำคัญกับการสื่อสารความรู้สึก การรับฟัง และการใช้เวลาด้วยกันอย่างมีคุณภาพ การรับรู้ ความแตกต่างนี้จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจที่ตรงกันในครอบครัว

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. รัฐควรพิจารณานโยบายที่สนับสนุนบทบาทของคนวัยทำงานในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว การมีนโยบายที่ช่วยลดภาระทางเศรษฐกิจ เช่น การให้สิทธิในการลางานเพื่อดูแลพ่อแม่ การจัดสรรสวัสดิการที่เอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุ หรือการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีเพิ่มขึ้นแก่ผู้ดูแลพ่อแม่ จะช่วยสร้างโครงสร้างที่สนับสนุนให้ความกตัญญูทุกเวทีสามารถดำรงอยู่ในวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงได้

2. งานวิจัยนี้มีขอบเขตการศึกษาอยู่ภายในจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ การศึกษาต่อยอดควรพิจารณาขยายขอบเขตการวิจัยไปยังพื้นที่อื่นที่มีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของความหมายและการแสดงออกของความกตัญญูทเวทีในกลุ่มประชากรที่หลากหลายมากขึ้น

3. การวิจัยครั้งต่อไปควรให้ความสำคัญกับการศึกษามุมมองของพ่อแม่หรือผู้สูงอายุต่อความกตัญญูทเวทีในสังคมยุคปัจจุบัน การเข้าใจทัศนคติ ความคาดหวัง และความรู้สึกของผู้สูงอายุ จะช่วยให้สามารถระบุช่องว่างระหว่างรุ่น และนำไปสู่การสร้างวิธีการสื่อสารที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกันได้ดียิ่งขึ้น

4. การวิจัยครั้งต่อไปสามารถขยายกรอบแนวคิดในการศึกษาความกตัญญูทเวที โดยการบูรณาการแนวคิดอื่นร่วมกับแนวคิด Framing และ Frame Analysis ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ เพื่อเปิดมุมมองใหม่ต่อความเปลี่ยนแปลงของค่านิยมและโครงสร้างทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- อำนาจ สวงกลาง. (2564). การศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูทเวทีในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *ธรรมสาร*. 7(1), 101-130.
- พระสุภาวดี คมกัปปโย, พระมหาทวิ มหาลโย, และ สานุ มหัทธนาตุลย์. (2568). การแสดงความกตัญญูทเวทีวิถีใหม่ในสังคมไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย*. 12(1), 82-93
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. Retrieved on 26 Feb 2025 from https://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/dictionary_of_buddhism_pra-muan-dhaama.pdf
- ธรรมรัตน์ อยู่พรต. (2556). ค่านิยมในการทำงานที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของเจนเนอเรชันต่าง ๆ. *วารสารบริหารธุรกิจ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 36(138), 40-62.
- วเรศม์ สุวรรณระดา. (2559). *Aging Society* ชาญชรา ก้าวสู่สังคมสูงวัยด้วยความรู้และปัญญา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: หจก.ภาพพิมพ์.
- สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2562). *ส่องพฤติกรรมกรรมการออมของคนไทย ผ่านข้อมูลบัญชีเงินฝากธนาคารกว่า 80 ล้านบัญชีจาก DPA*. Retrieved on 20 Feb 2025 from <https://www.pier.or.th/abridged/2019/23/>
- Bedford, O., & Yeh, K.-H. (2019). The history and the future of the psychology of filial piety: Chinese norms to contextualized personality construct. *Frontiers in Psychology*, 10, 100. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00100>
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology*. University of Chicago Press.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harper & Row.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*, 25, 1-65.